

Pääkirjoitus

Sosiologia, yhteenkietoutumat ja kohtaamiset

Elina Paju & Paula Merikoski

Elämme tällä hetkellä aikaa, jossa tilallisesti kaukana oleva tuntuu liikkuvan käsin kosketeltavan lähelle. Covid-19-pandemia ja Ukrainan sota tuntuvat pienentävän maapalloa ja maantieteellisesti kaukana olevat tapahtumat tulevat iholle. Samanaikaisesti asioiden ja ilmiöiden keskinäiset riippuvuussuhteet avautuvat arjessa kohdattaviksi, esimerkiksi kun kansalaisille suunnattua energiansäästökampanjaa polkaistaan käyntiin.

Elämme tällä hetkellä aikaa, joka tuntuu myös hyvin *sosiologiselta*. Globaalista tulee lokaalia ja paikallisen ja kaukaisen eronteko hapertuu. Ilmiöiden, tapahtumien ja asioiden linkittyminen toisiinsa tulee näkyväksi. Niiden väliset sotkuiset ja muuttuvat suhteet eivät ole tässä tilanteessa vain akateemisten keskustelujen teoreettista mielikuvitusta, vaan läsnä meidän kaikkien arjessa ja elämässä. Vaikka asioiden ja ilmiöiden yhteen kietoutuneisuus voi tuntua ilmeiseltä, tällainen lähtökohta tutkimukselle voi kuitenkin olla haastava. Kunnianhimoiset monisyiset ja -ääniset hankeideat voivat kaatua resurssien vähyyteen ja rahoituksen puutteeseen. Tutkimuksen aikana löytyviin ilmiöiden välisiin yhteyksiin ei ehkä pääse käsiksi, koska rahoituskausi loppuu. Resurssien lisäksi sitoutuneisuus oppialaan, mei-

dän tapauksessamme sosiologiaan, voi vaikuttaa siihen, miten pystymme tutkimuksissamme ilmiöiden erilaisia rihmastoja seuraamaan. Vaikka oma tieteenala tarjoaa erilaisia käsitteellisiä ja menetelmällisiä työkaluja, sitoutuneisuus voi myös rajata näkökulmia. Kuten Immanuel Wallerstein (2004) kannustaa meitä huomaamaan, globaalin maailman ja sen muutoksen ymmärtämiseksi tarvitsemme analyttisen kehikon, joka ylittää oppialarajat.

Oppialarajat voivat olla yksi käytännön esteistä monimutkaisten asioiden ja ilmiöiden ymmärtämiseksi. Myös ajattelutapojemme syvään juurtuneet mallit ja oletukset vaikuttavat siihen, miten kykenemme hahmottamaan kytköksiä. Antropologi Anna Lowenhaupt Tsing on pohtinut eri asioiden ja ilmiöiden liittymistä toisiinsa niin käsitteellisesti, empiirisesti kuin metodologisesti pari vuotta sitten suomennetussa teoksessaan *Lopun aikojen sieni. Elämää kapitalismin rautioissa* (2020). Lowenhaupt Tsing esittää, että niin arkista kuin tieteellistäkin ajatteluaamme leimaa usko itsenäisiin yksilöihin. Tällainen ajattelu on ongelmallista Lowenhaupt Tsingin mukaan siksi, että vuorovaikutus eri yksilöiden välillä ymmärretään vailla kykyä muuttaa yksilöä itseään. Yksilö

voi hyötyä kohtaamisesta, mutta kohtaamisen seurauksena yksilö ei kuitenkaan muutu. Tämän ajattelutavan sijaan Lowenhaupt Tsing ehdottaa maailman tarkastelua niin, että itsenäisten yksilöiden sijaan kiinnitämme huomiota kontaminaatioon, eli siihen, miten asiat muokkaantuvat ollessaan kosketuksissa toisten kanssa. Kontaminaatio ei ole vain tapa, jolla maailma on olemassa, se on Lowenhaupt Tsingin (2020: 45) mukaan myös uusien maailmojen mahdollisuus: ”Me saastumme kohtaamisissa: kohtaaminen muuttaa meitä, koska siinä annamme toiselle tilaa. Kun kontaminaatio muuttaa maailman rakentamisen tapoja, voi syntyä yhteisiä maailmoja ja aivan uusia suuntia.”

Edellistä lainausta voi pohtia niin sosiologian tieteellisen tekemisen kuin elämisen kannalta. Se, että ”saastumme” tai tulemme muutetuiksi ja muokatuiksi kohtaamisissa, ja että tämän asian ymmärtäminen on toiselle tilan antamista, ei siis tyhjenny vain tieteellisen ajattelutapamme korjaamiseen. Tästä *Sosiologia*-lehden numerosta löydät tieteellisten artikkelien ohella kaksi lyhyempää kirjoitusta, joissa Antti-Jussi Kouvo, Sanna Aaltonen ja Marja Alastalo sekä Eeva Luhtakallio kuvaavat sitä, miten sosiologiyhteisö sekä kirjoittajat henkilökohtaisesti ovat reagoineet Ukrainan sotaan ja yhtäkkiä maassa ilmenneeseen akuuttiin hätään. Keskustelunavauksissa kaikuu yhteisesti jaettuja tunteja, mutta niissä kuvataan myös, miten yhtäältä Itä-Suomen yliopiston ja toisaalta Helsingin yliopiston sosiologiyhteisö reagoivat käytännössä Ukrainan tilanteeseen. Molemmissa avauksissa nousee esiin se, että työmme on paitsi ajattelemista, myös elämistä ja toimimista yhteiskunnassa. Kun kohtaamme paitsi maailman järjettömältä tuntuvan muutoksen myös kriisin ja tragedian kohdanneet ihmiset, mekin muutamme. Kuten Lowenhaupt Tsing (2020) toteaa, kontaminaatioissa me muutamme ja muokkaudumme, teemme tilaa toiselle. Voikin ajatella, että Ukrainan tilanne on meille sosiolo-

geille – kuten myös muillekin, joita kriisi koskettaa – mahdollisuus uusien maailmojen ja uusien suuntien löytämiseen. Puheenvuorot herättävätkin miettimään, miten voimme hedelmällisesti reagoiden muuttaa toiminta- ja ajattelutapojamme elämässämme tällaisella hetkellä, mutta myös tulevaisuudessa.

Tämän numeron tutkimusartikkeleissa on kyse erilaisten ilmiöiden yhteen kietoutumisista ja eri ryhmien välisistä kohtaamisista. Artikkelit ovat katsauksia pienemmän yhteisön maailmoihin ja samalla yhteyksiin, joita niillä on laajempiin konteksteihin. Sanna Aaltosen artikkelissa sujahtamme puunjalostusteollisuuden työntekijöiden työpaikkayhteisöön ja sen keskinäisiin suhteisiin. Niin työmarkkinoiden muutokset kuin teknologinen kehitys ja erilaisten raaka-aineiden kysyntä vaikuttavat siihen, millaiseksi työyhteisö suomalaisella paperitehtaalla muodostuu. Työntekijöiden ryhmäsuhteissa ja keskinäisissä eronteissa on kyse kohtaamisista, joissa muotoutuu erilaisia työntekijäryhmiä, oletuksia näistä sekä idealisoituja tyyppejä, eli figuureita. Aaltosen artikkelissa vanhemmat polven paperityöntekijät kuvaavat käsitystään tehtaiden nuorista työntekijöistä. Vaikka vanhempi paperityöläisten sukupolvi keskittyy artikkelin aineistolainauksissa kuvaamaan ennen kaikkea ”nuorta figuuria”, uuden sukupolven työntekijää, ei se säästy ”saastumiselta”, vaan tulee samalla kuvanneeksi myös sitä, millaiseksi tyyppiksi vanhemman sukupolven työntekijä muokkautuu.

Teppo Eskelinen taas kuvaa artikkelissaan maailmankauppaliikkeen hiipumista sitä mahdollistaneiden rakenteiden muuttuessa. Kaupunkien katukuvasta poistuneet maailmankauppojen kivijalkaliikkeet on esimerkki, jonka kautta aukeaa globaalia kehitysmallikettä laajemmin koskeneet yhteiskunnalliset kehitysuunnat, kuten erilaisten julkisten tukien loppuminen sekä laajemmat kansalaistoiminnan kulttuurin muutokset. Näi-

den erilaisten resurssien vyyhtiä Eskelinen kutsuu ”kehitysmalliikkeen ekosysteemiksi”. Muutoksessa ovat olleet liikkeen kansalliset toimintatavat sekä sen merkitys liikkeen aktiiveille: Onko maailmankauppaliike ensisijaisesti liiketoimintaa, jossa käydään kauppaa globaalin etelän tuottajien kanssa, vai tulisiko se ymmärtää solidaarisuus-toiminnaksi? Eskelisen artikkeli johdattaa tarkastelemaan talousmuotoisen kansalaistoiminnan itseymmärrystä sekä toimintaa mahdollistavien resurssien laajemminkin.

Päivi Pirkkalaisen ja Reeta Pöyhtärin artikkeli vie meidät Kyyjärvelle tavalla, joka muistuttaa Lowenhaupt Tsingin (2020) huomiota muuttumiseksemme kohtaamisissa muiden kanssa. Pieni Kyyjärvi nousi vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden vastaanottokriisin aikaan uutismediaan esimerkkinä vieraanvaraisesta paikkakunnasta, jossa uudet tulijat kohdattiin paitsi hädänalaisina kanssaeläjinä myös mahdollisuutena muuttotappiokunnan elävöittämiseksi. Kaukaisten konfliktien synnyttämä muuttoliike muokkaa arkista elämää suomalaisessa maaseutukunnassa, ja vieraanvaraiset kohtaamiset muuttavat paikallisten ihmisten käsityksiä niin vieraudesta kuin suomalaisesta raja- ja maahanmuuttopolitiikastakin. Kuten jälleen Ukrainan sodan myötä, myös Kyyjärvellä puoli vuosikymmentä sitten kyse oli siitä, miten itsemme näemme ja miten toimimme kriisien hetkellä suhteessa toisiin ihmisiin.

Käsillä olevan numeron artikkelit ja keskustelupuheenvuorot ovat siis kaikki esimerkkejä ilmiöiden linkittymisestä toisiin ilmiöihin ja monimutkaisista vyyhteistä, joista sosiologian tutkimusaiheet koostuvat. Tarkasteltavat ilmiöt kurottavat huomattavasti tarkastelupaikkaa ja -hetkeä laajemmalle. Globaalit (kapitalistiset) markkinat koskettavat paperityöläisiä Suomessa ja ylläpitävät kehitysmalliikettä ja Maailmankauppojen yhteiskunnallista toimintatilaa. Pienen suomalaisen kunnan ja sen asukkaiden kokemukset

pakolaisista liittyvät globaaleihin konflikteihin ja kriisitilanteisiin kaukana Keski-Suomesta. Ymmärtääksemme tällaista yhteen kietoutuneiden ilmiöiden maailmaa ja omaa paikkaamme siinä, voimme, kuten Eeva Luhtakallio toteaa, ammentaa sosiologisesta mielikuvituksesta neuvoja.

Voimme ehkä uskaltaa hypätä tätäkin pidemmälle. Ehkäpä voimme vaatia ajattelultamme vähän lisää, hiukan enemmän villeyttä ja uskallusta. Tieteenfilosofi Isabelle Stengers (2011) kannustaa meitä juuri tähän. Ymmärtääksemme maailmaa, joka muuttuu ja luo itseään uudelleen ja uudelleen, myös meidän ajattelumme voisi tavoitella tätä. Muuttuva, monimutkainen ja vyyhtinen maailma velvoittaa meitä tutkijoina ajatteluun, jonka tulisi Stengersin mukaan olla samaan aikaan käsitteellisesti tarkkaa, eli uskollista empiiriselle maailmalle, mutta myös luovaa ja vapaata. Sen sijaan, että ajattelun päämääränä pitäisi olla tuottaa muita parempi selitys, ajattelumalli tai kokonainen ajattelusuuntaus, Stengersin toiveena on ajattelu, joka ei koskaan lakkaa kysymästä ja ihmettelemästä. Se on luovaa leikkelyä ja käsitteellistä kokeilua. Maailmiin pääsy ei ole varman selityksen löytymistä, vaan selityksen löydyttyä, kysymisen jatkamista edelleen. Tällainen lopputulomaltaan avoin ajattelu mahdollistaa myös sen kysymisen, mihin yhteiskunta pystyy, mikä sille on mahdollista. Ehkä tätä tarvitsemme juuri tällä hetkellä, vapaata ja luovaa ajattelua, joka avaa meille näkyväksi maailman mahdollisuudet.

Kirjallisuus

- LOWENHAUPT TSING, ANNA. 2020. *Lopun aikojen sieni. Elämää kapitalismin raunioissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- STENGERS, ISABELLE. 2011. *Thinking with Whitehead. A Free and Wild Creation of Concepts*. Cambridge, Mass., & Lontoo: Harvard University Press.
- WALLERSTEIN, IMMANUEL. 2004. *World-systems Analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press.